

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 36, ст.323). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-14>
2. Куликова С.В. Актуальные вопросы комплаенс-контроля в банке/ Доклад на семинаре Клуба банковских аналитиков "Проблемы анализа и управления рисками в деятельности кредитной организации// Внутренний контроль в кредитной организации. – 2009. – №2. – С. 48-53
3. Бортников Г.П. Комплаенс-риск (риск несоблюдения): международные стандарты и их применимость для банков в странах СНГ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iaa-ru.ru/public/zar_smi/bortnikov
4. Катъшева И.Ю. Опыт организации комплаенс контроля в рамках СВК: основные принципы и стандарты комплаенс-контроля // Доклад на заседании Института внутренних аудиторов, 29.11.2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankir.ru/analytics/svk/216/43019>
5. Шкаева, Т. И. Концепция регулирования отраслевой концентрации кредитных рисков коммерческого банка / Т. И. Шкаева. – С.198-202
6. Колесникова Е.Н. Комплаенс-контроль – новый уровень обеспечения экономической безопасности предприятия// Электронный научный журнал "Экономика и финансы организаций и государства". – 2012. – Выпуск 4(6) Октябрь-Декабрь. С. 3-6.
7. Данилин О., Пустовалова Е. Комплаенс-функция в современной организации: создание, структурирование и оценка // Внутренний контроль в кредитной организации. – 2010. – № 3 (07). – С. 66–84.

УДК 347.9 (477)**Буга Володимир Васильович,**

доцент кафедри цивільного та господарського права Донецького юридичного інституту МВС України, к.ю.н.

**ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОРУШЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ**

Досліджується поняття цивільна процесуальна відповідальність за порушення процесуальних строків. Проаналізовано чинне законодавство, визначено, що цивільна процесуальна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, яка не обмежується заходами процесуального примусу, і включає санкції нікчемності як ненастання юридичних наслідків у випадку порушення норми процесуального права. Існує обґрунтована необхідність включення до механізму правового регулювання судових штрафів. Притягнення осіб до юридичної відповідальності, яка передбачена за порушення процесуальних норм, пов'язаних зі строками вчинення процесуальних дій, не може подолати перешкоди, що виникають на шляху своєчасного розгляду та вирішення цивільної справи.

Ключові слова: юридична відповідальність, цивільна процесуальна відповідальність, порушення процесуальних строків, процесуальні дії, цивільна справа, судові штрафи.

Исследуется понятие гражданская процессуальная ответственность за нарушение процессуальных сроков. Проанализировано действующее законодательство, определено, что гражданская процессуальная ответственность является самостоятельным видом юридической ответственности, не ограничивается

мерами процесуального принуждення, и включает санкции ничтожности как наступления юридических последствий в случае нарушения нормы процессуального права. Существует обоснованная необходимость включения в механизм правового регулирования судебных штрафов. Привлечение лиц к юридической ответственности, которая предусмотрена за нарушение процессуальных норм, связанных со сроками совершения процессуальных действий, не может преодолеть препятствия, возникающие на пути своевременного рассмотрения и разрешения гражданского дела.

Ключевые слова: юридическая ответственность, гражданская процессуальная ответственность, нарушение процессуальных сроков, процессуальные действия, гражданское дело, судебные штрафы.

The notion civil procedural responsibility for violation of procedural terms. Analyzes current legislation stipulates that civil procedural responsibility is a separate type of legal liability, which is not limited to procedural enforcement measures, including sanctions and worthlessness as non-occurrence of legal consequences in case of procedural violations. There is the necessity to include the mechanism of legal regulation of court fines. Bringing people to legal liability, which provides for violation of procedural rules relating to periods commitment of proceedings, can not overcome the obstacles on the way to the timely consideration and resolution of civil cases.

Keywords: legal liability, civil procedural responsibility, violation of procedural terms, legal proceedings, civil cases, court fines.

На суд покладається обов'язок розглянути справу впродовж встановленого законом розумного строку, а також вчасно вчиняти окремі процесуальні дії. Відповідний обов'язок покладений і на інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Ефективність захисної функції цивільно-процесуальної форми забезпечується через процесуальні строки. Разом із тим, суди часто порушують передбачені законом строки розгляду цивільних справ, що є проблемою всієї судової системи.

Аналізу цього явища присвячені роботи О. В. Андрійчук, С. С. Бичкової, Ю. В. Білоусова, В. В. Комарова, В. А. Кройтора С. С. Кузьменка, В. В. Луспеника, О. В. Рожнова, С. Я. Фурси, М. М. Ясинка, та інших вчених.

Метою даної статті є узагальнення існуючого стану наукової розробки та вивчення проблем юридичної відповідальності за порушення процесуальних строків.

У науці цивільного процесуального права процесуальні строки та їх порушення традиційно розглядають з точки зору юридичної природи [1; 2], не приділяючи уваги причинам їх порушення та факторам, які впливають на дотримання строків розгляду справ. У зв'язку із цим питання про своєчасність розгляду справ набуває дедалі більшої актуальності та ймовірніше стає показником належної діяльності суду, спрямованої на ефективний захист прав осіб у розумний строк, ніж належить до критерію визначення доступності до правосуддя, як зазначають деякі правознавці [3, с. 70–88].

Не ставлячи за мету детальне вивчення природи юридичної відповідальності, у рамках дослідження визначимо поняття та сутність цивільної процесуальної відповідальності та види інших видів юридичної відповідальності за порушення чи пропуск процесуальних строків. Найбільш поширеним є трактування юридичної відповідальності як заходів державного примусу, як реакції на вчинене правопорушення. Так, згідно з позицією І. С. Самощенка і М. Х. Фарукшина, юридична відповідальність є, перш за все, державний примусом до виконання вимог права, що містить осуд діянь правопорушника державою і суспільством [4, с. 6]. До цієї концепції є доречним розуміння відповідальності як реалізації санкцій правових норм, прихильниками якої є Л. С. Явич і О. Е. Лейст [5, с. 136; 6, с. 102–103].

С. Н. Братусь обґрунтовує розуміння юридичної відповідальності як стану державного (або громадського) в рамках, встановлених законом, примусу до виконання порушеного обов'язку, як виконання юридичного обов'язку під впливом державного примусу [7, с. 4].

С. С. Алексєєв указує, що в рамках поняття «юридична відповідальність» акцент зміщується з санкцій як таких на несення правопорушником обов'язку зазнавати відомих несприятливих наслідків, виражають настання для нього шкоди, причому найбільш важлива відмінна риса юридичної відповідальності – це санкції, які мають переважно штрафний характер [8, с. 227].

Незважаючи на деякі розходження, автори наведених концепцій сходяться в головному: юридична відповідальність пов'язана із застосуванням санкції правової норми; вона є однією з форм примусових заходів; притягнення особи до юридичної відповідальності тягне за собою його державний чи громадський осуд; юридична відповідальність виникає у зв'язку з порушенням правового обов'язку; підставою юридичної відповідальності є правопорушення.

У теорії цивільного процесуального права зазначається, що чим повніше деталізується діяльність суду, чим повніше регламентуються права і обов'язки учасників процесу, чим більше існує гарантій здійснення правосуддя, тим краще можуть бути виконані завдання суду щодо охорони суб'єктивних прав [9, с. 97]. Цивільна процесуальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, відповідно їй притаманні всі характерні риси загальної юридичної відповідальності.

Разом із тим, окремі вчені вважають, що суто процесуальної відповідальності не існує, а виконання імперативних приписів процесуального права забезпечують різні види матеріально-правової відповідальності [10, с. 224–225]. Інші науковці вважають, що інститут цивільної процесуальної відповідальності існує, структура процесуальних правовідносин буде неповною, якщо виключити такий компонент, як юридична відповідальність [11, с. 99]. Підставою процесуальної відповідальності є винне невиконання учасником процесу обов'язків, покладених на нього процесуальним законодавством [11, с. 176].

Наявність самостійного різновиду юридичної відповідальності, як правило, свідчить про галузеву самостійність системи правових норм [12, с. 381]. Вважаємо, що галузева самостійність цивільного процесуального права слугує доказом галузевої відповідальності. Цивільна процесуальна відповідальність відображена в заходах державного примусу, несприятливих наслідках, які полягають у позбавленнях особистого, майнового чи організаційного характеру, та передбачена санкціями цивільних процесуальних норм. До відповідних мір у науці цивільного процесуального права відносять, наприклад, процесуальні штрафи, які передбачалися статтями 44, 48, 62-7, 95, 153, 172, 173, 174 ЦПК УРСР; стягнення компенсації за втрату часу (є дискусійним, оскільки це цивільна відповідальність); скасування незаконного та/або необґрунтованого судового рішення.

У юридичній літературі існують різні визначення цивільної процесуальної відповідальності. Цивільна процесуальна відповідальність – це застосування судом заходів процесуального примусу та інших санкцій до учасників цивільного судочинства на умовах і в порядку, передбачених ЦПК [13, с. 128]. Відповідно до позиції І. М. Лукіної, цивільна процесуальна відповідальність – це встановлені нормами цивільного процесуального права заходи процесуального примусу, що застосовуються судом у встановленому законом порядку до осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу за вчинення цивільного процесуального правопорушення у вигляді позбавлення порушника суб'єктивного цивільного процесуального права чи покладання на нього нових або додаткових обов'язків [14, с. 5]

Д. Г. Нохрін визначає такі заходи відповідальності: процесуальні штрафи; стягнення компенсації за втрату часу; попередження порушника порядку в судовому засіданні; видалення із зали судового засідання. Найбільш яскраво загальні властивості юридичної відповідальності виявляють себе в інституті судових штрафів (найпоширеніший захід відповіда-

льності згідно з нормами ЦПК РФ) і компенсації стороні за втрату часу [15, с. 74]. П. П. Гурєєв визначає, що заходи державного примусу стосовно порушників процесуальних норм мають, як правило, майновий характер, що зумовлюється майновим характером відносин, які є предметом судового розгляду [16, с. 212].

Найбільш обґрунтованим і таким, що, на наш погляд, відображає специфічність цивільної процесуальної відповідальності, є її визначення А. Г. Новіковим як реалізації покарання за невиконання цивільних процесуальних обов'язків чи зловживання суб'єктивним процесуальним правом [17, с. 13].

На даний час в науці цивільного процесуального права чітко виділяються два основних підходи в дослідженні цивільної процесуальної відповідальності. Сутність одного підходу полягає в тому, що заходи процесуального примусу розглядаються як заходи цивільної процесуальної відповідальності. Зокрема, С. В. Васильєв зазначає, що цивільна процесуальна відповідальність – це застосування судом заходів процесуального примусу або інших санкцій до учасників цивільного судочинства та інших осіб за умов та в порядку, передбаченому ЦПК [18, с. 139]. Інші дослідники вважають, що у ЦПК України 2004 р. законодавець відійшов від концепції наявності цивільної процесуальної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності, що була реалізована в ЦПК України 1963 р. Вони вважають, що чинний ЦПК України закріплює у своїх нормах лише заходи процесуального примусу, які не встановлюють додаткових обов'язків осіб. Заходи ж відповідальності, що передбачають покладання на правопорушника нового обов'язку (наприклад відшкодувати збитки, сплатити штраф), повністю винесені за межі норм цивільного процесуального законодавства [19, с. 171]. Не погоджуючись з останньою позицією, уточнимо, що, окрім заходів процесуального примусу, накладення штрафів, існують інші заходи, які не пов'язані із покладенням додаткових обов'язків. У теорії процесуального права, як було встановлено вище, виділяють штрафну і компенсаторну відповідальність. Штрафна відповідальність не є типовою для цивільного судочинства, оскільки це традиційний захід адміністративно-правового впливу і в діючому цивільному процесуальному праві вона відсутня.

Юридичній природі правосуддя в цивільних справах відповідають заходи компенсаторного характеру – відшкодування шкоди і збитків. Компенсація понесених витрат має на меті відшкодування збитків, завданих стороні при провадженні у цивільній справі. Такі збитки можуть бути заподіяні при безпідставному забезпеченні позову (ст. 155 ЦПК України). Відшкодування збитків у результаті сутяжництва однієї зі сторін, яка недобросовісно заявила безпідставний позов або систематично протидіяла правильному і своєчасному розгляду справи, норми національного цивільного і цивільного процесуального права не передбачають. Підстави й порядок відшкодування понесених у зв'язку з цим витрат закріплює, наприклад, ЦПК РФ (ст. 99 та ін.). Компенсація за затягування справи незалежно від того, яка особа притягається як відповідач, за своєю природою є цивільною відповідальністю.

Особливістю цивільної процесуальної відповідальності, за національним законодавством, є те, що такі засоби в цивільному судочинстві являють собою заходи державного примусу, не пов'язані з покладанням додаткового обов'язку, та застосовуються, як правило, судом до учасника процесу, який не дотримався порядку реалізації свого процесуального права або безвинно порушив процесуальний обов'язок. Заходи цивільної процесуальної відповідальності виявляються через позбавлення права, так звані «санкції нікчемності», або спонукання до виконання певних процесуальних дій. Одні заходи застосовуються з метою відновлення нормального перебігу процесу. До них, зокрема, належать: привід свідка, тимчасове вилучення доказів, скасування або зміна судового акта вищестоящим судом або самим судом, який його ухвалив, у тому числі в порядку перегляду; відмова в задоволенні заяв,

клопотань, визнання відсутності правової сили за процесуальними діями, вчиненими особами, які беруть участь у справі; цивільні процесуальні фікції [20, с. 6].

Під цивільною процесуальною фікцією стосовно процесуальної відповідальності розуміють такий правовий прийом у правозастосуванні, за допомогою якого суб'єкт судочинства залучається до правової відповідальності. А. О. Павлушина слушно зазначає, що, окрім застосування процесуальних фікцій, до санкцій процесуальної відповідальності необхідно відносити й застосування деяких правових презумпцій як імовірних (із більшим або меншим ступенем імовірності) припущень, що існують за відсутності дійсного знання [21, с. 93].

Зміст процесуальних фікцій полягає у тому, що притягнення до відповідальності закон пов'язує із завідомо неіснуючими обставинами. Наприклад, якщо особа, яка бере участь у справі, не повідомила суд про зміну місця проживання, то є достатні підстави вважати, що громадянин ухиляється від явки в суд. У подібних випадках судова повістка надсилається за останнім відомим місцем проживання чи місцем знаходження адресата, і вона вважається доставленою, навіть якщо адресат за цією адресою більше не проживає або не знаходиться. Тому процесуальний обов'язок суду повідомити особу вважається виконаною, і суд має право розглядати справу по суті. Цивільні процесуальні санкції за допомогою юридичних фікцій застосовуються судом до недисциплінованих осіб, наприклад осіб, які не являються до суду, не надають на вимогу суду докази, що може вплинути на своєчасність розгляду та вирішення справи. У зв'язку з цим можна констатувати, що цивільне процесуальне право має систему процесуальних засобів, здатну певною мірою забезпечити належну дисципліну в судочинстві під час розгляду та вирішення цивільних справ.

При вивченні питання про процесуальну відповідальність необхідно враховувати, що заходи державного примусу, закріплені в нормах цивільного процесуального права, спрямовані на охорону і захист цивільних процесуальних правовідносин, які виникають у зв'язку і з приводу порушення, розгляду та вирішення цивільних справ, перегляду судових рішень. Тільки суд може застосовувати заходи процесуального впливу і тільки до суб'єктів цивільних процесуальних відносин у зв'язку з розглядом та вирішенням цивільної справи [22, с. 642].

І. М. Лукіна також визначає, що до цивільної процесуальної відповідальності згідно з рішенням суду можуть бути притягнені тільки учасники цивільного процесу. Особи, які присутні в залі судового засідання, не є учасниками цивільних процесуальних правовідносин і при цьому порушують встановлений порядок, мають притягуватися до адміністративної відповідальності згідно зі ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [14, с. 6].

Функції цивільної процесуальної відповідальності зводяться до таких положень: припинення неправомірної поведінки учасника судочинства і лише в деяких випадках – покладання на нього додаткових обов'язків; відновлення порушеного правопорядку в цивільному процесі; превентивний та виховний вплив як на порушника, так і на інших суб'єктів, у тому числі осіб, які присутні в судовому засіданні. До функцій цивільної процесуальної відповідальності в науці цивільного процесуального права відносять такі: поновлення порушеного цивільного процесуального правопорядку шляхом припинення неправомірних дій (бездіяльності) суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин і спонукання їх до виконання своїх обов'язків; захист прав фізичних та юридичних осіб як конкретних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, порушених неправомірними діями; зміцнення законності в цивільному судочинстві та запобігання цивільним процесуальним правопорушенням;

виховання суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин у дусі неухильного виконання приписів норм цивільного процесуального права [14, с. 16].

Таким чином, цивільна процесуальна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, яка не обмежується заходами процесуального примусу, і включає санкції нікчемності як ненастання юридичних наслідків у випадку порушення норми процесуального права. Існує обґрунтована необхідність включення до механізму правового регулювання судових штрафів. Притягнення осіб до юридичної відповідальності, яка передбачена за порушення процесуальних норм, пов'язаних зі строками вчинення процесуальних дій, не може подолати перешкоди, що виникають на шляху своєчасного розгляду та вирішення цивільної справи.

Список використаних джерел:

1. Боннер А. Т. *Избранные труды по гражданскому процессу* / А. Т. Боннер. – СПб., 2005. – 991 с.
2. Чечот Д. М. *Избранные труды по гражданскому процессу* / Д. М. Чечот. – СПб., 2005. – 616 с.
3. Ярков В. В. *Цели судопроизводства и доступ к правосудию : материалы Всероссийской научно-практической конференции [«Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве»], (Москва, 31 января–1 февраля 2001 г.)*. – М. : Лиджист, 2001. – С. 70–88.
4. Самощенко И. С. *Сущность юридической ответственности в советском обществе* / И. С. Самощенко, М. Х. Фарукишин. – М. : Знание, 1974. – 44 с.
5. Явич Л. С. *Право и социализм* / Л. С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1982. – 176 с.
6. Лейст О. Э. *Санкции и ответственность по советскому праву. Теоретические проблемы* / О. Э. Лейст. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 240 с.
7. Братусь С. Н. *Юридическая ответственность и законность. Очерки теории* / С. Н. Братусь. – М. : Юрид. лит., 1976. – 215 с.
8. Алексеев С. С. *Общая теория права : курс в 2-х томах* / С. С. Алексеев. – Т. 1. – М., Юрид. лит., 1981. – 360 с.
9. *Курс советского гражданского процессуального права: Теоретические основы правосудия по гражданским делам : в 2-х т.* / [Абова Т. Е., Гуреев П. П., Добровольский А. А., Мельников А. А. и др.] ; под ред. Тадевосяна В. С., Трубникова П. Я. – Т. 1. – М., Наука, 1981. – 464 с.
10. Лукьянова Е. Г. *Теория процессуального права* / Е. Г. Лукьянова. – М. : Норма 2003. – 240 с.
11. *Теория юридического процесса* / [Бенедик И. В., Горшенин В. М., Крупин В. Г. и др.] ; под общ. ред. В. М. Горшенина. – Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1985 – 192 с.
12. Иоффе О. С. *Вопросы теории права* / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Госюриздат. – 1961. – 381 с.
13. Васильев С. В. *Цивільний процес : [навчальний посібник]* / С. В. Васильев. – Х. : ТОВ Одисей, 2007. – 480 с.
14. Лукіна І. М. *Цивільна процесуальна відповідальність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»* / І. М. Лукіна. – Х., 2011. – 20 с.
15. Нохрин Д. Г. *Государственное принуждение в гражданском судопроизводстве : [монография]* / Д. Г. Нохрин. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 256 с.
16. *Демократические основы советского социалистического правосудия* / [Гробовенко Я. В., Гуреев П. П., Каминская В. И. и др.] ; под ред. М. С. Строговича. – М. : Наука, 1965. – 392 с.
17. Новиков А. Г. *Гражданская процессуальная ответственность : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 : «Гражданский процесс; арбитражный процесс»* / А. Г. Новиков. – Саратов, 2002. – 21 с.
18. Васильев С. В. *Гражданский процесс : [учебное пособие]* / С. В. Васильев. – Харьков : Одиссей, 2006. – 512 с.

19. Бичкова С. С. Цивільне процесуальне право України : [навчальний посібник] / С. С. Бичкова. – К. : Атака, 2006. – 384 с.
20. Нохрин Д. Г. Государственное принуждение в гражданском судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Нохрин Дмитрий Герольдович. – М., 2006. – 200 с.
21. Баландин В. Н., Павлушина А. А. Проблемы соотношения «материального» и «процессуального» в праве и ее значение для определения понятия «юридический процесс» / В. Н. Баландин, А. А. Павлушина // Журнал российского права. – 2002. – № 6. – С. 93–101.
22. Гражданский процесс : учебник / [Борисова Е. А., Иванова С. А., Кудрявцева Е. В. и др.] ; под ред. М. К. Треушников. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М. : ОАО Издательский Дом Городец, 2007. – 783 с.

УДК 349.2

Шульженко Ігор Владиславович,
завідувач кафедри гуманітарних і правових дисциплін Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, к.ю.н., доцент,

Шурупова Катерина Володимирівна,
доцент кафедри філософії і соціальних наук Криворізького Національного Університету, к.ю.н., доцент

ДИСЦИПЛІНАРНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття присвячена комплексному дослідженню і науковому аналізу чинного антикорупційного законодавства, яке регулює притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності, у вигляді дисциплінарного звільнення, за вчинення корупційних правопорушень.

Ключові слова: державний службовець, корупційне правопорушення, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне звільнення.

Статья посвящена комплексному исследованию и научному анализу действующего антикоррупционного законодательства, которое регулирует привлечение государственных служащих к дисциплинарной ответственности, в виде дисциплинарного увольнения, за совершение коррупционных правонарушений.

Ключевые слова: государственный служащий, коррупционное правонарушение, дисциплинарная ответственность, дисциплинарное увольнение.

Article is devoted complex research and the scientific analysis of the operating anticorruption legislation which regulates attraction of civil servants to a disciplinary responsibility, in the form of disciplinary dismissal, for fulfillment of corruption offenses.

On the basis of the analysis of the statutory acts regulating legal relationship in the field of attraction of civil servants to legal responsibility for corruption offenses offers on current legislation improvement in this sphere are made, and also conclusions about that are reached, hundred disciplinary dismissal of the civil servant for corruption offenses has the features.

Key words: civil servants for fulfillment, corruption offenses, disciplinary responsibility, disciplinary dismissal.

Корупція є однією з найбільших перепон на шляху інтеграції України до світового співтовариства та розвитку громадянського суспільства. Корупція серед посадових осіб державної служби негативно впливає на реалізацію конституційних прав і свобод людини